Prof. dr hab. Jolanta Małecka-Kukawka
Emerytowany profesor Katedry Prahistorii
w Instytucie Archeologii
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
jkukawka@umk.pl

Sąsieczno 03.02. 2026

Recenzja osiągnięcia naukowego pt.

TECHNOLOGIA I EWOLUCJA WYTWÓRCZOŚCI NAJSTARSZEJ CERAMIKI W DORZECZU GÓRNEJ WISŁY W ŚWIETLE BADAŃ PETROGRAFICZNYCH. ROLA KONTAKTÓW MIĘDZYREGIONALNYCH

w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie archeologia

1. Pani Anna Beata Rauba-Bukowska, ubiegająca się o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie archeologia, stopień magistra archeologii uzyskała na podstawie pracy „Wotywne figurki Kurotrofos na Cyprze w okresie archaicznym i klasycznym" obronionej w 1998 r. w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

a/. Stopień doktora nauk o Ziemi w dyscyplinie geologia nadany uchwałą Rady Wydziału Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska AGH uzyskała w 2007 r. dysertacją „Charakterystyka mineralogiczno-petrograficzna ceramiki z epoki wczesnego neolitu z wybranych stanowisk z okolicy Krakowa", napisaną pod kierunkiem prof. dr hab. Macieja Pawlikowskiego.

b/. Z przedstawionej dokumentacji wynika, że Pani doktor nie ubiegała się dotychczas o stopień doktora habilitowanego.

c/. W kwestii zatrudnienia podaje, że w latach 2014-2017 była wykonawcą w grancie (NCN nr 2013/09/B/HS3/03334) w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN, w latach 2017-2020 była zatrudniona jako archeolog, a od 2021 roku jako adiunkt w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN.

Z afiliacji zamieszczanych m.in. w serii publikującej wyniki badań wyprzedzających budowę autostrady „Via Archeologica" wynika, że Pani A. Rauba-Bukowska wykonywała zlecane jej specjalistyczne analizy ceramiki w ramach (samo?)zatrudnienia w firmie „Archeometria".

2. Niniejsza recenzja sporządzona została oparciu o następujące przepisy prawne:

1. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity: Dz. U. 2023 poz. 742 z późniejszymi zmianami) w myśl której stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

1) posiada stopień doktora;

2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny w tym co najmniej:

a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub

b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych,

3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagraniczne

Ponadto posługiwałam się wykładnią Rady Doskonałości Naukowej w sprawie postępowania dotyczącego nadawania stopnia doktora habilitowanego z 2021 r. Poradnik Aktualizowany (ostatnia aktualizacja: 9 sierpnia 2023 r.):

3. Informacje o ocenianych osiągnięciach naukowych:

a/. Pani Anna Beata Rauba-Bukowska jako osiągnięcie przedstawiła cykl dziewięciu artykułów pod tytułem ***Technologia i ewolucja wytwórczości najstarszej ceramiki w dorzeczu górnej Wisły w świetle badań petrograficznych. Rola kontaktów międzyregionalnych***.

b/. Dane naukometryczne przedstawione w autoreferacie:

Publikowane prace były cytowane łącznie 166 razy wg Scopus i 71 wg Web of Science (stan na 21.03.2025), indeks Hirsha wynosi 7 wg Scopus i 4 wg Web of Science (stan na 21.03.2025). Dla czasopism, w których ukazały się artykuły sumaryczny Impact Factor (zgodny z rokiem opublikowania) wynosi 12,6. Łączna liczba punktów MNiSW za artykuły opublikowane w czasopismach od uzyskania stopnia doktora do 2025 wynosi (zgodnie z rokiem opublikowania) 1905 pkt. Większość opublikowanych artykułów (oprócz dwóch), jest wymieniona na listach czasopism Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz indeksowana w bazach ERIH i CEJSH, a część również w bazach Scopus

Nie podejmuję się oceny tych danych.

c/. Dotychczasowy dorobek naukowy obejmuje 79 publikacji z czego 29 to artykuły w czasopismach recenzowanych, a 44 to rozdziały w recenzowanych monografiach naukowych

w wydawnictwach z list MNiSW. Jest współautorką jednej monografii, jednej współredaktorką oraz współautorką dwóch artykułów popularnonaukowych. Wykonała również dwie recenzje wydawnicze, które ukazały się w czasopismach naukowych.
d/. Spośród dziewięciu artykułów cyklu osiem z nich opublikowano w czasopismach: cztery ukazały się w Sprawozdaniach Archeologicznych i po jednym w: Acta Archaeologica Carpathica, Vegetation History and Archaeobotany, Archeologické rozhledy, Analecta Archaeologica Ressoviensia. Według Autorki wszystkie czasopisma znajdują się na liście Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
e/. podanie informacji o wiodącej roli kandydata w powstawaniu prac współautorskich nie jest oczywiste, nie wynika bowiem z jasno określonych zasad oceny np. czy miarodajne jest oświadczenie Autora o swojej roli, czy też miejsce na liście współautorów?
Większość publikacji wchodzących w skład osiągnięcia powstała w związku z realizacją dwóch projektów badawczych finansowanych ze środków Narodowego Centrum Nauki. Pierwszy to wykonywany w latach 2011-2013 grant zatytułowany *Technologia i chronologia najstarszych naczyń glinianych w dorzeczu górnej Wisły (VI/V tys. BC),* kierowany przez Agnieszkę Czekaj-Zastawny. Drugi realizowany w latach 2014 2017, to grant *„Ceramika, jako nośnik idei i znaczeń w społecznościach wczesnorolniczych w dorzeczu górnej Wisły. Studia w skali mikro- i makroskopowej z wykorzystaniem metod badawczych z zakresu nauk przyrodniczych i technik cyfrowych"*, kierowany przez Sławomira Kadrowa. W obu grantach habilitantka pełniła funkcję głównego wykonawcy i pomysłodawcy badań specjalistycznych. Ponieważ siedem z dziewięciu artykułów, wchodzących w skład osiągnięcia to prace wieloautorskie, w dokumentacji znalazły się oświadczenia habilitantki oraz współautorów publikacji o ich merytorycznym wkładzie w powstanie każdej pracy.
We wszystkich artykułach w odniesieniu do merytorycznego udziału Autorki powtarzają się formuły: „pomysłodawca badań, twórca hipotezy badawczej, wykonanie badań specjalistycznych i eksperymentalnych, interpretacja badań, przygotowanie części manuskryptu, wnioski, przygotowanie ilustracji, „wykonanie badań specjalistycznych, fizykochemicznych i petrograficznych ceramiki, interpretacja badań" oraz „przygotowanie dokumentacji SEM pod mikroskopem skaningowym, badania eksperymentalne, interpretacja badań nad ceramiką".
Pozostali autorzy deklarują swój udział jako:
- ***„przedstawienie tła archeologicznego*** i opis obiektów archeologicznych" (A. Czekaj-Zastawny, Beata Grabowska, Albert Zastawny),

- „***przedstawienie tła geologicznego*** obszaru badań, analiza osadów pod względem przydatności do produkcji ceramicznej; przygotowanie części manuskryptu" (K. Bukowski),
- „***pomysłodawca badań, twórca hipotezy badawczej, przeprowadzenie dyskusji archeologicznej,*** wnioski, przygotowanie części manuskryptu, przygotowanie ilustracji" (M. Kaczanowska),
- „***twórca koncepcji artykułu***, interpretacja badań archeologicznych, przygotowanie części manuskryptu, wnioski" (S. Kadrow),
- „***opracowanie archeologiczne materiałów, przedstawienie tła archeologicznego*** i stanu badań, przygotowanie części manuskryptu, wnioski, przygotowanie ilustracji" (Maciej Nowak),
- „***twórca koncepcji artykułu***, przygotowanie dokumentacji SEM pod mikroskopem skaningowym, interpretacja badań botanicznych, przygotowanie części manuskryptu, wnioski, przygotowanie części ilustracji" (M. Moskal-del Hoyo),
- „***interpretacja badań archeobotanicznych***, nadzór merytoryczny" (M. Lityńska-Zając)
- „***interpretacja badań archeologicznych***, przygotowanie części manuskryptu, nadzór merytoryczny." (A. Czekaj-Zastawny, A. Mueller-Bieniek),

Przytoczone deklaracje współautorów jednoznacznie wskazują, że merytoryczny wkład Pani Rauby-Bukowskiej w każdym artykule sprowadza się do wykonania i interpretacji analiz petrograficznych ceramiki oraz przygotowania części manuskryptu i ilustracji. Treści dwóch samodzielnych artykułów dotyczą tej samej problematyki czyli analiz petrograficznych ceramiki, skomentowania zaobserwowanego zróżnicowania w obrębie poszczególnych faz kultury ceramiki wstęgowej rytej i porównań z materiałami wybranych kultur kręgu linearnego i ewentualnie późniejszych chronologicznie. Autorka charakteryzuje też potencjalne surowce do wytwórstwa ceramiki, pobrane z okolic stanowisk archeologicznych, co stanowi integralną część badań proweniencyjnych.

Czy na tej podstawie można jednoznacznie orzec o wiodącej roli habilitantki w powstawaniu tych dwu- lub wieloautorskich prac?. Bez wątpienia istotną ich część w warstwie źródłotwórczej stanowią wykonane przez Panią Raubę-Bukowską analizy oraz ich prezentacja i omówienie wyników. Natomiast, według deklaracji, to archeolodzy i przedstawiciele nauk przyrodniczych byli autorami koncepcji artykułów, przedstawienia tła archeologicznego, pomysłodawcami badań, interpretatorami badań archeologicznych, geologicznych, archeobotanicznych.

Na tej podstawie **nie mogę stwierdzić, że habilitantka odgrywała wiodącą rolę** w powstawaniu tych prac.

f/. Ocena osiągnięcia naukowego

Osiągnięcie naukowe *Technologia i ewolucja wytwórczości najstarszej ceramiki w dorzeczu górnej Wisły w świetle badań petrograficznych. Rola kontaktów międzyregionalnych* to cykl dziewięciu artykułów opublikowanych w latach 2007-2024, siedem z nich są to opracowania wieloautorskie. Według wskazówek RDN:

„cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych powinien odpowiadać – jeśli chodzi o wartość naukową – rozprawie habilitacyjnej w dotychczasowym jej rozumieniu. Ponadto, potwierdzenie istnienia cyklu jest możliwe, gdy poszczególne publikacje, zebrane w jedną całość, wskazują na oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wnosząc znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej".

Ponieważ zasady publikowania artykułów w większości czasopism ograniczają możliwości wypowiedzi właściwej dla publikacji o charakterze monograficznym (książki), dla poprawnej recenzji, poza oceną treści artykułów, posłużę się Autoreferatem, traktując go jako integralną część osiągnięcia.

We **Wstępie** Autorka napisała: „Kluczowe jest zrozumienie, jak wybory technologiczne były kształtowane w danym kontekście społecznym. Liczne badania wykazały, że zmienność technologii, stylu i form ceramiki odzwierciedla granice społeczne (tu kilka odwołań do literatury). Technologia zastosowana przy tworzeniu wyrobów jest nierozerwalnie związana z tożsamością społeczną. Przekazywanie umiejętności wytwarzania przedmiotów oznacza zdobywanie kompetencji społecznych i stawanie się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa (np. Rodriguez 1995). W związku z tym **naukowe** (podkreślenie JMK) badanie ceramiki jest niezbędne, aby zrozumieć wybory technologiczne, które są ściśle powiązane z szerszymi strukturami społecznymi, politycznymi i ekonomicznymi oraz ich zmianami. Zmiany te mogły wynikać z kontaktów z innymi społecznościami, handlu, wymiany, pojawienia się nowych tożsamości kulturowych, codziennych praktyk np. przechowywania i przygotowywania żywności.(...) Przedstawiam analizę materiałów glinianych pochodzących ze stanowisk datowanych na okres wczesnego neolitu, położonych w południowej Polsce, na wschód od Krakowa. Główne cele badawcze koncentrowały się na odtworzeniu wytwórczości ceramicznej i kierunków przepływu informacji technologicznej, które mogą pomóc w odpowiedziach na pytania o strukturę społeczną, transfer wiedzy oraz kontakty regionalne i interregionalne wczesnych społeczności rolniczych."

Po tym obiecującym poznawczo (zwłaszcza w odniesieniu do zagadnień struktury społecznej czy tożsamości kulturowej) wprowadzeniu Autorka napisała, że jej badania specjalistyczne

naczyń glinianych objęły analizy składu mineralnego, rozpoznanie domieszek (celowych lub naturalnych), ustalenie receptur mas garncarskich i temperatur wypału. Jednocześnie zadeklarowała swoją postawę metodologiczną pisząc: „Metody używane do badania wytworów z gliny zostały zaadoptowane z nauk o Ziemi, a w szczególności stosowanych w badaniach minerałów i skał". Autorka uważa, że zastosowane przez nią metody analityczne są wystarczającym narzędziem, aby dotrzeć do umysłowości wytwórcy i użytkownika ceramiki (dokonywanie wyborów, tożsamość, socjalizacja itp.).

W uwagach ogólnych Wstępu, poza przytoczonymi wyżej deklaracjami znajduje się krótki opis genezy surowców do wytwórstwa ceramiki, oraz zdawkowa informacja o chemicznym procesie powstawania ceramiki. Kolejna zdawkowa informacja dotyczy pierwszej kultury neolitycznej na ziemiach polskich, z której wynika, że osadnicy KCWR pojawili się w dorzeczu górnej Wisły z południowo-zachodniej Słowacji i Moraw oraz że rozwój tej kultury tradycyjnie dzielony jest na trzy główne fazy rozwojowe. W kolejnym akapicie dowiadujemy się, że dzięki wykonaniu kilkuset (ok. 460) analiz fragmentów naczyń pochodzących ze wszystkich faz chronologiczno-stylistycznych Autorka uchwyciła całościowy obraz wytwórczości garncarskiej tej kultury. Następnie wymienia wyniki wykonanych analiz (surowce, domieszki, barwniki, masy ceramiczne, „importy") z odnośnikami do cyklu artykułów przedstawionych jako osiągnięcie.

W zakończeniu Wstępu dowiadujemy się, że „na przełomie fazy II i III KCWR nastąpiła zmiana w warsztacie garncarskim która polegała na wprowadzeniu nowego rodzaju domieszki schudzającej do gliny, a mianowicie szamotu (nieznanej wcześniej w KCWR)" oraz że „zmiany warsztatowe na terenie Małopolski były inspirowane w dużej mierze z zewnątrz".

Przedstawiając **cele badawcze** habilitantka napisała:

„ Zasadnicze studia nad materiałem ceramicznym, odnoszą się do analizy formalnej. Na jej podstawie dokonuje się wewnętrznej periodyzacji i chronologii względnej. Szczegółowe dane technologiczne naczyń są zazwyczaj mniej rozpoznane".

Te trzy zdania są prawdziwe – ujmując rzecz w kategoriach historii i praktyki archeologicznej w Polsce- w odniesieniu do niektórych badaczy zajmujących się neolitem, a wywodzących się głównie z krakowskiego bastionu archeologii kulturowo-historycznej, z dominującym przekonaniem o wiodącej roli analiz stylistycznych jako podstawowego narzędzia w porządkowaniu materiałów w czasie i przestrzeni.

Dalej Autorka napisała:

„Analizy technologiczne najstarszej ceramiki z terenu Polski przeprowadziłam w kontekście zmian osadniczych na przestrzeni około 450 lat (5350-4900 BC), na obszarze podkrakowskiego regionu osadniczego. Badania specjalistyczne pomogły odpowiedzieć na pytania dotyczące tej wytwórczości m.in.: z jakich surowców zostały wykonane naczynia ceramiczne? Czy można zaobserwować zmienność w preferencjach surowcowych w obrębie osad i faz rozwojowych. Jakie stosowano domieszki do glin? Czy do produkcji naczyń cienkościennych i grubościennych stosowano różne czy takie same mieszanki ceramiczne? Czy wytwórczość różniła się między osadami? Czy technologia uległa przemianom w czasie trwania KCWR? W jakich warunkach i w jakiej temperaturze wypalano naczynia.?" Odpowiedzi na tak sformułowane pytania znaleźć można np. w II tomie Prahistorii Ziem Polskich, i są to treści powszechnie znane i akceptowane w archeologii neolitu od półwiecza. *Do codziennych zajęć mieszkańców osiedli należał wyrób naczyń glinianych. (...) Potrzebny surowiec występował na ogół wszędzie pod dostatkiem, niemniej umiejętność doboru odpowiednich rodzajów gliny była, jak się zdaje, znacznie rozwinięta. Do niektórych osiedli przynoszono różne jej gatunki, nawet z miejsc dość odległych.*
Masę ceramiczną przygotowywano zwykle bardzo starannie. Przeprowadzone w kilku przypadkach analizy petrograficzne wykazały, iż stanowiła ją najczęściej ilasta glina typu illitowego, w sposób naturalny mniej lub bardziej spiaszczona ostrokrawędzistymi ziarnami pelitu kwarcytowego (...). Część naczyń, tych zwłaszcza które nie były przeznaczone do gotowania, lepiono z gliny bez schudzających domieszek. Niekiedy tylko stosowano przy ich wyrobie dosypkę niewielkiej ilości drobno potłuczonych bądź wręcz roztartych skorup naczyń. Masa garncarska była wówczas szczególnie dobrze opracowana, dokładnie wymieszana i pobawiona naturalnych zanieczyszczeń. Inne naczynia, głównie formy większe, „kuchenne" lub mające służyć do przechowywania zapasów żywności wykonywano z gliny celowo schudzonej domieszką organiczną, tłuczki ceramicznej lub piasku. Analizy mikroskopowe wykazują, iż domieszka mineralna stanowiła od 10 do niekiedy 40% użytej do wyrobu naczynia masy. W środowisku kultury ceramiki wstęgowej nad górną Wisłą, zwłaszcza w starszych fazach jej rozwoju, panował obyczaj stosowania przy sporządzaniu tego typu ceramiki dosypki, drobno pokrojonej sieczki zbożowej i plew. W ten sposób po wypaleniu uzyskiwano naczynia o charakterystycznie porowatych ściankach.(Kulczycka-Leciejewiczowa 1979, s. 82-83). Tę wiedzę uzyskano dzięki wieloletnim studiom nad KCWR„w tym makroskopowym analizom technologii ceramiki, wykonywanym dla dziesiątków tysięcy fragmentów ceramiki, wspieranych niekiedy także mikroskopowymi analizami petrograficznymi. Problematyką tą zajmowało się i zajmuje wielu badaczy.

Na pytanie: „jakich wyborów technologicznych dokonywała dana społeczność i ***dlaczego***?" nie można odpowiedzieć w oparciu o tabelki, prezentujące wyniki analiz oraz konstruowane na ich podstawie wykresy, zwłaszcza na pytanie „dlaczego". Do tabel i wykresów odniosę się w dalszej części recenzji.

Na kolejne pytanie: „czy wiedza technologiczna była efektem tradycji, lokalnych odkryć i eksperymentów, czy może była transferowana i inspirowana w inny sposób przede wszystkim przez kontakty interregionalne?" na podstawie współczesnego rozpoznania KCWR w jej środkowoeuropejskim zasięgu, można bez trudu i specjalistycznych analiz odpowiedzieć: prawdopodobnie i jedno i drugie.

Tę cześć Autoreferatu dotyczącą celów badawczych zamyka stwierdzenie:

„ 'Rozszyfrowanie' receptur garncarskich (od pozyskiwania surowca, poprzez używane domieszki i wypał) pozwoliło na szersze spojrzenie na materiał ceramiczny. Technologiczne cechy pomogły ujawnić regionalne i interregionalne kierunki przepływu wiedzy i innowacji technologicznej", co powinno znaleźć się w zakończeniu, jako podsumowanie przeprowadzonych studiów.

Omówiona wyżej część Autoreferatu ujawnia nieporadność Autorki w konstruowaniu dłuższej narracji, niezwiązanej bezpośrednio z prezentacją wyników konkretnej analizy. Tekst jest napisany chaotycznie, brakuje w nim logicznego uporządkowania wypowiedzi ale też znajomości badań nad ceramiką i ich miejscem w konstruowaniu wiedzy o neolicie, poza mikroskopowymi analizami petrograficznymi.

Potwierdzeniem tej opinii jest podrozdział Autoreferatu dotyczący historii badań, który rozpoczyna się następującymi stwierdzeniami:

„Spójny i ciągły program badań specjalistycznych nad ceramiką archeologiczną rozpoczął się dopiero w latach 50. XX wieku. Miało to miejsce w ramach ogólnej dziedziny nauk archeologicznych, która w tamtym czasie obejmowała zastosowanie geofizycznych metod prospekcji i naukowych metod datowania w archeologii, a także pełnego zakresu badań artefaktów archeologicznych".

Niestety, Autorka pisząc o „spójnym i ciągłym programie badań" nie wyjaśnia, co miała na myśli. Nie rozumiem także kolejnego zdania, czym jest „ogólna dziedzina nauk archeologicznych" która „obejmowała zastosowanie geofizycznych metod prospekcji i naukowych metod datowania", czym jest „pełen zakres badań artefaktów"?.

Ponieważ Autorka uznała za stosowne przedstawić zarys badań nad ceramiką, to od osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego z zakresu archeologii oczekiwać należałoby jakiegoś ujęcia syntetyzującego. Wiadomo, że pionierskie badania petrograficzne ceramiki

wykonywano już pod koniec XIX w. W ciągu przeszło stu lat badania te przeszły długą drogę, wchodząc współcześnie w zakres tzw. archeologii instrumentalnych (technicznych). Wiadomo też, że szczególny rozkwit wykorzystywania metod analitycznych, wywodzących się z nauk ścisłych, mających gwarantować „obiektywność" poznania, miał miejsce za sprawą nurtu Nowej Archeologii, który na stałe zmienił oblicze archeologii. W obrębie nowego paradygmatu pojawiło się wiele nurtów badań, wykorzystujących coraz rozleglejszy zakres analiz specjalistycznych z różnych nauk, możliwych do wykorzystania w interpretacjach przeszłych zjawisk społecznych. Fundamentem Nowej Archeologii i jej późniejszej postaci - archeologii procesualnej - była potrzeba stworzenia teorii i metodologii, gwarantujących uzyskanie prawomocnej, weryfikowalnej wiedzy o odległej przeszłości. Po początkowych latach „optymizmu badawczego" wraz z upływem czasu, pojawiły się głosy krytyczne wobec stosowania wprost metodologii nauk ścisłych, zwłaszcza ich pozornego obiektywizmu. Ten ważny etap zmiany paradygmatycznej w archeologii rozpoczął się ponad pół wieku temu. Niestety Autorka ograniczyła się w zasadzie do wymienienia około 50 publikacji, bez próby oceny, czy choćby konstatacji, co istotnego wniosły do interpretacji archeologicznych.

W odniesieniu do polskiej archeologii Autorka stwierdza, że „W drugiej połowie XX wieku zostały wydane w Polsce liczne publikacje podejmujące problem analizy ceramiki pradziejowej. Badacze polscy zajmujący się różnymi epokami szeroko stosowali metody fizykochemiczne i mineralno-petrograficzne", co raczej nie oddaje – delikatnie ujmując – stanu faktycznego. Samo zainteresowanie wykorzystaniem analiz petrograficznych w archeologii w Polsce ma odległą metrykę, sięgającą dwudziestolecia międzywojennego. W 1959 r. w Archeologii Polski t. 3 Kazimierz Bielenin opublikował pośmiertnie pracę Tadeusza Reymana „Metoda stosowania szlifów przezroczystych w badaniach nad ceramiką starożytną", w której autor, odwołując się do swoich badań sprzed wojny napisał „Jako przykłady wyników podajemy osiem zdjęć ceramicznych szlifów mikroskopowych po jednym z różnych kultur od neolitu do wczesnego średniowiecza włącznie. Chodziło w tym wypadku o to, aby pokazać, że ceramika, wyróżniana na podstawie zewnętrznej obserwacji, daje również w szlifach zupełnie odmienne obrazy wzrokowe. Do wymienionych szlifów dajemy, jako najbardziej tematycznie związany, opis dr A. Oberca, docenta Katedry Petrografii Akademii Górniczo-Hutniczej, z którą krakowskie Muzeum Archęologiczne nawiązało ścisły kontakt". (s. 172). Zaprezentował też algorytm procedury badawczej, od pobrania próbek poprzez sposób sporządzania szlifów, opis próbki po dokumentację fotograficzną.

Przywołanie przykładowych publikacji: Kociszewski, Kruppe 1962; Buko 1975, 1977, 1990a, 1990b, 1995); Wirska-Parachoniak 1968, 1980, 1981, 1984, 1985; Dobrzańska 1986, Dobrzańska, Piekarczyk 1999-2000; Dobrzańska i in. 1995; Pawlikowski 1990, 1999; epoka brązu Mogielnicka 1974; Mogielnicka-Urban 1975, 1984 jako „licznych publikacji podejmujących problem analizy ceramiki pradziejowej" mija się z prawdą o tyle, że badania petrograficzne wykonywano sporadycznie, na zlecenie archeologów, testujących ich walory poznawcze i możliwości konfrontacji z wynikami archeologicznych, makroskopowych analiz ceramiki.

Dalsze wypowiedzi świadczą o przekonaniu, że tylko analizy petrograficzne spełniają definicję badań ceramiki: „Pionierskie badania ceramiki neolitycznej podjęła Maria Wirska-Parachoniak. (...) Anna Kulczycka Leciejewiczowa (1969), opisała naczynia kultury ceramiki wstęgowej rytej wykorzystując powyższe badania, uzupełniając je własnymi obserwacjami makroskopowymi".

Wymieniając Annę Kulczycką-Leciejewiczową, jakoby jej analizy technologii były wtórne wobec kilku, czy kilkunastu cienkich szlifów, sporządzonych i zinterpretowanych przez M. Wirską-Parachoniak, można wyciągnąć wniosek, że habilitantka nie ma pojęcia o tytanicznej a przy tym koncepcyjnej pracy badawczej, jaką Anna Kulczycka-Leciejewiczowa wykonała dla poznania najstarszej kultury neolitycznej na ziemiach polskich. Odnosi się to również do dorzecza górnej Wisły, czyli rejonu, którego dotyczą studia Pani Rauby-Bukowskiej.

A. Kulczycka –Leciejewiczowa w swoim artykule „ Pierwsze wspólnoty kultury ceramiki wstęgowej rytej na ziemiach polskich" (Archeologia Polski t. 32: 1987) w odniesieniu do technologii ceramiki zauważa: „W osiedlach nad Wisłą pewną ich część wykonywano z masy nie zawierającej żadnej domieszki. Wszędzie natomiast sporządzana była ceramika z dodatkiem sieczki roślinnej, często zbożowej. Nad Odrą towarzyszył jej z reguły piasek lub kamienny tłuczeń, podczas gdy nad Wisłą na ogół nie stosowano mineralnej domieszki; jeśli dodawano niekiedy piasek, to bez innych składników. W okresie zofipolskim pojawiły się tam również naczynia z tłuczniem ceramicznym. Jest interesujące, że w średniej i później fazie rozwoju kultury ceramiki wstęgowej rytej te regionalne odmienności utrzymały się, a nawet jeszcze bardziej pogłębiły" (s. 311).

Dalej w Autoreferacie napisano: „W następnych latach zostały opublikowane wyniki badań ceramiki neolitycznej prowadzone przez innych badaczy (m.in. Czerniak, Kośko 1980; Kaczanowska 1996; Pawlikowski 1996, itd.), co wobec dorobku pokoleń archeologów, publikujących wyniki badań ceramiki w sposób adekwatny do przyjmowanej postawy teoretycznej i metodologicznej, brzmi kuriozalnie. Wymienienie artykułu L. Czerniaka i A.

Koski 1980; będącego jednym z ważnych manifestów zmiany paradygmatycznej, jaka dokonywała się w polskiej archeologii w latach 70-tych XX wieku, zwłaszcza środowisku poznańskim, jako publikacji źródłowej pokazuje, że Autorka tego tekstu po prostu nie zna. Artykuł „Zagadnienie efektywności poznawczej analizy chronologicznej ceramiki na podstawie cech technologicznych. Z problematyki badań nad 'datowaniem technologicznym' ceramiki kultur neolitycznych w strefie Kujaw" wywołał gwałtowną reakcję wielu środowisk archeologicznych, zaś program badawczy, skonstruowany w oparciu o wykładnię metodologicznej szkoły poznańskiej, zwłaszcza społeczno-regulacyjnej koncepcji kultury Jerzego Kmity, zyskał w owym czasie miano „archeologii objawionej". Czas i praktyka zweryfikowały początkowe założenia, zwłaszcza w kwestii datowania, ale dzięki procedurom usystematyzowanych badań ceramiki, w tym technologii dały możliwość wykrywania kierunków, rytmiki i tempa zmian technologicznych i stylistycznych w mikro- i mezoregionach osadniczych. Pozwoliły one na charakterystykę kulturowo zróżnicowanych systemów technologicznych wytwórczości naczyń ceramicznych, które układały się czasami w makrocykle technologiczne. L. Czerniak w 1989 r. opublikował tekst „Teoretyczne problemy archeologicznej systematyki kulturowej. Przykład badań nad zróżnicowaniem cech technologicznych ceramiki kultur z kręgu naddunajskich", w którym na podstawie badań prób ceramiki z Węgier, ówczesnej Czechosłowacji i Polski wydzielił „wspólnoty gruzu ceramicznego" oraz „mineralnego", zauważając obecność receptur schudzania masy ceramicznej tłuczniem szamotowym od obszarów naddunajskich po Wielkopolskę, Kujawy i ziemię chełmińską, a w wymiarze chronologicznym od KCWR po kulturę amfor kulistych. Studia nad technologią ceramiki dla różnych zjawisk kulturowych prowadziło wielu badaczy, wyrosłych ze „szkoły poznańskiej" m. in. D. Prinke, M. Szmyt, J, Czebreszuk, S. Rzepecki, P. Makarowicz, dla Kujaw, S. Kukawka, R. Kirkowski, P. Gurtowski dla ziemi chełmińskiej, były one istotnym elementem ujęć syntetyzujących. Pierwszy schemat opisu technologii KCWR opublikowała Lidia Gabałówna w 1963 r.. Był on modyfikowany przez różnych badaczy, L. Czernika i J. Pyzel – dla Kujaw, R. Kirkowskiego dla ziemi chełmińskiej. R. Grygiel, autor monumentalnego cyklu publikacji o neolicie w rejonie Brześcia Kujawskiego i Osłonek w pierwszym tomie, poświęconym KCWR (2004, s. 142-143) zauważa stosowanie rozdrobnionych fragmentów naczyń jako domieszki schudzającej pisząc: „zjawisko to szeroko stosowane w późniejszych kulturach archeologicznych, a zwłaszcza lendzielskiej i pucharów lejkowatych ma starą, jeszcze wczesnoneolityczną tradycję". W opublikowanej w 2010 r. rozprawie doktorskiej J. Pyzel :„Historia osadnictwa społeczności kultury ceramiki wstęgowej rytej na Kujawach" jednym z elementów systematyki ceramiki naczyniowej jest

technologia. Przeprowadzone analizy, w tym statystyczne, pozwoliły stwierdzić zarówno zmienność receptur w czasie, jak i, na przykład zmienność technologiczno-stylistyczną w obrębie jednego stanowiska, gdzie dla czterech rekonstruowanych zagród wykazano następstwo czasowe i funkcjonalne.

Ten historyczny i mocno uproszczony rys badań nad ceramiką, w tym technologią wytwórstwa ceramiki, przedstawiłam w celu zestawienia z celami badań oraz podawanymi przez Panią A. Raubę Bukowską ich efektami, mającymi stanowić o „znacznym wkładzie w rozwój dyscypliny". Są to:

- **Identyfikacja źródeł surowca**: wskazując na ich lokalny i częściowo importowany charakter,
- **Określenie rodzajów domieszek**: w ceramice KCWR powszechnie stosowano domieszki organiczne, piasek, szamot oraz okruchy skał ilastych. Rodzaj i proporcje domieszek zależały od fazy chronologicznej oraz zamierzonego efektu technologicznego. Domieszki te spełniały funkcje technologiczne, ale także kulturowe i były łącznikiem z tradycjami przodków (może zastanawiać jakie „naukowe" analizy upoważniły Autorkę do takiego stwierdzenia),
- **Wyodrębnienie grup technologicznych**: w Małopolsce wyróżniono podstawowe grupy technologiczne ceramiki, różniące się zarówno techniką przygotowywania masy ceramicznej, jak i charakterystyką gotowych produktów.
- **Określenie funkcji naczyń**: analiza cech fizycznych ceramiki umożliwiła interpretację funkcji poszczególnych naczyń, takich jak przechowywanie, gotowanie czy inne czynności związane z życiem codziennym,
- **Przemiany technologiczne na tle chronologii KCWR**. Rozdzielenie materiału na fazy chronologiczne (I – przednutowa, II – nutowa, III – żeliezowska) pozwoliło na uchwycenie zmian w technologii ceramiki,
- **Kulturowe znaczenie i wymiana technologii**. Jednym z ciekawszych wniosków jest odkrycie kulturowego znaczenia domieszek organicznych w początkowych fazach KCWR.
- Zaobserwowano także znaczący wpływ **kontaktów międzykulturowych** na technologię ceramiki KCWR. Dwa główne kierunki napływu innowacji obejmują: obszar stylu żeliezowskiego: przenikanie tego stylu do zdobnictwa ceramiki KCWR wskazuje na intensywne kontakty z terenami zachodniej Słowacji,
- **Interpretacje zmian technologicznych**. Zmiany w technologii ceramiki KCWR można rozpatrywać jako efekt złożonych procesów społecznych. Przemiany te były wynikiem zarówno wewnętrznych mechanizmów ewolucyjnych w obrębie wspólnot lokalnych, jak i

zewnętrznych impulsów wynikających z kontaktów z ludnością o odmiennych tradycjach wytwórczych.

Żaden z tych punktów nie jest nową jakością w archeologii neolitu. Wymieniona problematyka jest obecna w badaniach nad najstarszymi społecznościami rolniczymi od dziesięcioleci.

Odnosząc się do znaczenia badań petrograficznych ceramiki chciałabym zwrócić uwagę na kwestę reprezentatywności prób i metodologicznej poprawności wniosków i uogólnień.

W niektórych publikacjach cyklu i Autoreferacie podawane są dane, dotyczące przeanalizowanych prób ceramiki cienkich szlifów, które poddano obróbce statystycznej. Te zaś posłużyły do charakterystyki technologicznej poszczególnych faz KCWR, co do których Autorka nie ma wątpliwości, że są poprawne, choć dzisiaj wiemy, że takie proste podziały chronologiczne są bardzo zgeneralizowane i pokazują chronologiczne następstwo wyróżnionych wcześniej kultur, choć i to nie jest takie oczywiste. Natomiast w wymiarze makro- i mikroregionalnym, a także na poziomie pojedynczych siedlisk i dynamiki zmienności zasiedlenia, takie podziały nie mają mocy wyjaśniającej, z czego habilitantka nie zdaje sobie sprawy, uogólniając swoje obserwacje.

Przykładowo: Tabela 2 z publikacji A6 cyklu, powtórzona w Autoreferacie przedstawia dominujące masy ceramiczne w poszczególnych fazach KCWR w Małopolsce. Uogólnienia tego dokonano na podstawie 345 próbek z Polski i Słowacji, co wobec skali występowania ceramiki (w dziesiątkach o ile nie więcej tysięcy fragmentów) budzi wątpliwości, co do reprezentatywności prób. W dodatku wartości podawane w procentach mogą wprowadzać w błąd, bowiem wyliczone udziały poszczególnych domieszek dotyczą wyłącznie przeanalizowanej próby, a nie ogółu materiałów KCWR z Małopolski. Podobnego zabiegu dokonano w publikacji A9 cyklu, gdzie w konkluzjach stwierdzono podobieństwa pomiędzy ceramiką z Rumunii i ceramiką z południowo- wschodniej Polski.

Szczególne miejsce wśród wyników analizy zajmuje stwierdzenie przez Autorkę domieszki tłuczonych skorup w masie ceramicznej do tego stopnia, że w Autoreferacie poświęciła temu odrębny podrozdział, zatytułowany: Innowacja technologiczna - ceramika szamotowa. Ta problematyka jest obecna w kilku miejscach, zwłaszcza w poz. A7.

Napisała w nim: „Na podstawie analiz ceramiki KCWR z południowej Polski stwierdziłam „moment" wprowadzenia ceramiki szamotowej tych terenach. Odbyło się to na przełomie II i III fazy KCWR, ok. 5100 BC", co wobec istniejącej wiedzy o domieszce szamotu w ceramice

neolitycznej (o czym wspomniałam wcześniej), może budzić zdziwienie, że Autorka uznaje ten fakt za tak istotny.

Dla Pani Rauby-Bukowskiej najstarsze osadnictwo KCWR kojarzy się niemal wyłącznie z dorzeczem górnej Wisły. Wynika to zapewne z wieloletniej współpracy z archeologami podczas badań autostradowych oraz realizowanych grantów, polegającej na wykonywaniu zleconych analiz petrograficznych, Jej wiedza na temat stanu rozpoznania wczesnego neolitu w Polsce jest znikoma i - jak wynika z lektury autoreferatu - w zasadzie zbędna. To stąd bierze się przekonanie o odkrywczym charakterze własnych badań.

W publikacjach i w Autoreferacie zabrakło także prezentacji reguł doboru prób ceramiki do analizy i jasno postawionych celów badawczych (poza wyszczególnionymi i skomentowanymi wcześniej), nieobecna jest także kwestia homogeniczności materiałów, pochodzących praktycznie zawsze ze stanowisk wielokulturowych.

Informację o zasadach selekcji materiałów do analizy podano np. w artykule „Najstarsze naczynia gliniane w dorzeczu górnej Wisły – badania laboratoryjne ceramiki", Czekaj-Zastawny, Rauba-Bukowska, Juszczyk, 2020): „Importowane naczynia reprezentują tylko kategorię form cienkościennych, dlatego do badań porównawczych wybrano fragmenty lokalnej ceramiki wyłącznie z tej grupy." I konkluzja: „Ceramika lokalna KCWR i naczynia wschodniolinearnej grupy zostały wykonane z różnych surowców", co tylko potwierdza, że wcześniejsze ustalenia na podstawie cech stylistyczno-morfologicznych były poprawne. Oczywiście te dane przyczyniają się do poszerzenia stanu wiedzy o KCWR, ale o związkach pomiędzy KCWR (i to nie tylko w Małopolsce) z grupą wschodniosłowackiej ceramiki linearnej wiadomo od dawna.

Jako przykład modelowej, w mojej ocenie, procedury dobierania prób do analizy podam artykuł M. Borowskego i in. (Archaeological and Anthropological Sciences 2021). Makroskopowa analiza kilku tysięcy fragmentów ceramiki KCWR ze stanowiska Dzielnica17, wykonana została w celu wstępnej oceny zmienności struktury zbioru poprzedziła wybór 92 prób do kombinowanych analiz petrograficznych i geochemicznych.

Tytułem podsumowania tych uwag zamieszczę cytat z publikacji Lecha Czerniaka sprzed niemal 30 lat, a który utrzymuje swą aktualność do dzisiaj i z którym się utożsamiam: „Nawet najbardziej drobiazgowy, poprawny metodycznie i najdoskonalszy pod względem użytego wyposażenia technicznego opis mikroskopowy będzie bezużyteczny, jeżeli nie będziemy wiedzieli, które jego elementy są dla nas istotne. Jeśli celem podjętych badań jest zbliżenie się do perspektywy oglądu danych cech stosowanej przez wytwórcę i użytkownika,

to za kryterium poprawności opisu należy wziąć kompetencję (np. petrograficzną) wytwórcy a nie autora analizy laboratoryjnej (...) Nie jest to oczywiście argument przeciw stosowaniu analiz laboratoryjnych, lecz tylko przeciw absolutyzowaniu ich znaczenia a zwłaszcza traktowania ich jako „obiektywnych". (Czerniak 1989, s. 52)

Pani dr A. Rauba-Bukowska ma niewątpliwie kompetencje, jeśli chodzi o wykonywanie i interpretację specjalistycznych analiz petrograficznych ceramiki, czego potwierdzeniem są liczne publikacje. Jej badania i wieloletnia współpraca z archeologami zaowocowała wieloma publikacjami, przynoszącymi nowe dane oraz interpretacje zjawisk, odnoszących się do najstarszych społeczności neolitycznych.

Jak wynika z deklaracji współautorów oraz analizy treści artykułów a także skonfrontowania ich z Autoreferatem mam podstawy, by stwierdzić, że Autorka nie odgrywała wiodącej roli w powstawaniu tych prac w sensie koncepcyjnym (punkt 3f recenzji), zaś cykl artykułów, połączony w całość nie jest odpowiednikiem monografii. Większość poddanych analizie próbek pochodzi ze stanowisk z dorzecza górnej Wisły i są to niewątpliwie nowe dane, dotyczące najstarszych kultur rolniczych w tym rejonie. Po raz pierwszy dostrzeżone zostały walory analizy technologii ceramiki i jej wartości poznawczej (pomijam tu publikacje m.in. A. Kulczyckiej-Leciejewiczowej czy S. Kadrowa). Jednak w porównaniu innymi rejonami osadnictwa KCWR i szerzej - neolitu na ziemiach polskich, w przypadku Małopolski możemy mówić raczej o nadrabianiu zaległości i wypełnianiu luk w wiedzy, a nie o znacznym wpływie na rozwój dyscypliny.

Analizy petrograficzne, które wykonuje A. Rauba-Bukowska, są znane i stosowane dla potrzeb archeologii od dziesięcioleci. Wiadomo też, że są niewystarczające dla rozwiązywania stawianych współcześnie pytań, związanych przykładowo z importami ceramicznymi, dla których bez wsparcia innymi metodami (np. chemicznymi, izotopowymi i in.) mogą dawać wyniki fałszywie dodatnie/ujemne.

Podsumowując, przedstawione do oceny osiągnięcie badawcze nie jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego, wnoszącym znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej.

3. Ponieważ oceniłam osiągnięcie naukowe negatywnie, przedstawienie „pozostałej aktywności naukowej albo artystycznej, realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej" uważam za bezprzedmiotowe.

Konkluzja

Stwierdzam, że przedstawione jako cykl artykułów osiągnięcie badawcze Pani Anny Beaty Rauba-Bukowskiej pod tytułem *Technologia i ewolucja wytwórczości najstarszej ceramiki w dorzeczu górnej Wisły w świetle badań petrograficznych. Rola kontaktów międzyregionalnych* ***nie spełnia*** wymogów określonych w odpowiednich aktach prawnych – Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity: Dz. U. 2023 poz. 742 z późniejszymi zmianami).